

L'ANUNCIACIÓ DE LLUC I EL MESTRE PISÀ LUPO DI FRANCESCO

G. LLOMPART, C. R.
J. M. PALOU

A l'exposició *Nostra Dona Santa Maria dins l'art mallorquí*¹ hi figurava el grup, quasi bé inèdit, de l'Anunciació del monestir de Lluc, el qual es va catalogar aleshores com a obra sienesa, propera al taller de Tino di Camaino, un poc posterior a tal mestre i es va datar a la segona meitat del segle XIV.² La recent identificació de Lupo di Francesco com al mestre pisà autor del projecte i bona part de la realització del sepulcre de santa Eulàlia de la catedral de Barcelona³ i, en conseqüència com al mestre de la trona de san Michele in Borgo de Pisa⁴ ens dona ara peu a tornar sobre l'assumpte de l'Anunciació de Lluc, tota vegada que la comparació estilística de les peces i les restes del nom que encara es conserven sobre el repeu de l'Anunciada ens fan pensar en aquell artista.

Es tracta de dues peces d'alabastre, d'estil inequívocament *trecentista*, en bon estat de conservació, amb restes de daurat, les quals actualment es guarden al museu del monestir i fins fa pocs anys ocupaven dos níxols de la predel·la del retaule major, barroc, de l'església de Lluc⁵. Des del segle XIV i fins a la reforma de Jaume Blanquer, entre 1624 i 1635, les figures de l'Anunciació estaven al presbiteri, cada una d'elles sobre un pilar, tot flanquejant l'altar major,⁶ com era usual a l'època del gòtic en referència iconogràfica a l'encarnació com a inici del procés de redempció. Blanquer incorporà aquestes dues figures, dins níxols, a la predel·la del nou retaule major que ell mateix obrà.⁷

L'arcàngel Gabriel⁸ es presenta de perfil, amb llarga cabellera que li cau sobre l'esquena, devia portar originàriament algun tocat o corona, segons la rebava que resta i el vastag de ferro que encara duu damunt el cap; els trets de la cara són fins, estilitzats i molt idealitzats; els braços van creuats damunt el pit, en senyal de respecte; amb el genoll esquerre inicia una genuflexió; túnica i mantell adapten el drapejat en línies obliqües, en un voler inferir moviment a l'àngel, el qual s'aguanta sobre una fina base romboïdal.

1 A la Llotja de Palma, abril-juny de 1988.

2 Catàleg de l'exposició *Nostra Dona Santa Maria dins l'art mallorquí*, Palma, 1980, 85, núm. 35.

3 Josep BRACONS CLAPÉS: "Lupo di Francesco, mestre pisà, autor del sepulcre de Santa Eulàlia", *D'Art*, 19 (1993), 43-51.

4 Aquesta possibilitat ja havia estat apuntada per A. CALECA: "Profilo dell'Arte pisana del Trecento", M. BURRESI: *Andrea, Nino e Tommaso, scultori pisani*, Milano, 1983, 10.

5 Foren substituïdes per còpies realitzades per Remígia Caubet l'any 1988.

6 Rafael JUAN: "El maestro Jaime Blanquer en Lluc", *BSAL*, 36 (1978), 2.

7 Rafael JUAN: "El maestro Jaime Blanquer en Lluc", *BSAL*, 36 (1978), 16 i doc. VI, 23-24.

8 Mideix 55 x 29 x 14 cm.

La imatge de Maria Anunciada és de semblants trets estilístics i de proporcions una mica més reduïdes.⁹ El cap inicia un lleu moviment de tot el cos cap a la dreta, la cara és fina i esquemàtica, llavis entreoberts, els cabells es recollen a l'esquena; vesteix una túnica i es cobreix des del cap, deixant aquí també la rebava per una corona, amb un mantell que li cau fins als peus, tot remarcant els plecs de les teles; la ma dreta, molt delicada, està posada sobre el pit i amb l'esquerra sosté un llibre obert, a les pàgines del qual i en lletres vitrificades, daurades, es llegeix la profecia messiànica

*Daniel. l'Egre/dietur
virgla. delraditce Ielse.*

El text: *Un rebrot naixerà de la soca de Jessè* (Isaies 11,1 a) està erradament atribuït a Daniel en lloc de a Isaies.

L'escultura que representa Maria, s'eleva sobre un refeu de marbre blanc, heptagonal, exempt, sobre les cares del qual hi havia el nom de l'autor, aquí també en lletres daurades i vitrificades. Només són llegibles tres de les cares:

...Ianciscus decel...lfecit.

Fins ara no havíem sabut interpretar la llegenda, però a partir de l'anàlisi estilística comparativa de les peces de Lluc amb el sepulcre de santa Eulàlia de la catedral de Barcelona i amb les obres toscanes dels cercle de Giovanni Pisano i de Tino di Camaino i en pic que està identificat Lupo di Francesco com a autor de la primera obra es pot pensar en concloure que el (*Fr*)*anciscus* del refeu de l'Anunciada és el mateix Lupo di Francesco, tot i que encara no entenem el *dece* que segueix. Però ben mirat també posa dificultat el que el *Franciscus* estigui en nominatiu quan hauria d'estar en genitiu (Lupo di Francesco).

Vegi's la similitud de les peces mallorquines amb les italianes a l'aire tot clàssic de les figures, al realisme idealitzat, a les formes suaus però resoltes, a la manera de tallar els perfils esquemàtics i els ovals i trets facials dolços, al peculiar modo de presentar braços i mans, a la tendència obliqua que es sol donar als plecs, tot cercant el moviment expressiu i potser un tant exagerat. La relació formal del grup de l'Anunciació de Lluc és palesa en especial amb els relleus frontals del sepulcre de santa Eulàlia de la catedral de Barcelona.

Però també amb alguns elements de la trona de la catedral de Pisa (1302-1311) i, encara més, amb la trona de l'església de sant'Andrea de Pistoia (1293-1301), amb l'Anunciació integrada en el panell de la Nativitat. Ambdues obres són degudes a Giovanni Pisano, col·laborador del qual sembla que fou Lupo di Francesco, qui també va treballar amb Tino di Camaino a la Catedral de Pisa.¹⁰ Les peces mallorquines són també deutores d'algunes obres de Tino, entre elles d'elements del monument funerari del cardenal Petroni del *duomo* de Siena (1317-1318).

⁹ Mideix 52 x 13 x 18 cm.

¹⁰ Josep BRACONS CLAPÉS: "Lupo di Francesco, mestre pisà, autor del sepulcre de Santa Eulàlia", *D'Art*, 19 (1993), 44.

Quant a la presència de les peces de l'Anunciació a Mallorca i, més exactament al monestir de Lluc, on són esmentades ja a antics inventaris¹¹, s'ha de relacionar amb la consolidació i força que va cobrant el santuari des de finals del segle XIII i al llarg del segle XIV,¹² tot rebent bona quantitat de donatius i d'ex-vots, respecte dels quals diu Rotger,¹³ potser en referència a l'Anunciació, que *seguramente respondía a favores especiales concedidos por la Virgen de Lluch, lo cual daba ocasión a que los devotos agradecidos regalasen estatuas de mármol o de plata que después eran colocadas sobre los altares*.

No s'ha de descartar per complet la possibilitat de que l'Anunciació arribàs a Mallorca procedent d'Itàlia, via Nàpols o directament de Pisa o Siena. És ben poc el que s'ha sistematitzat en referència a les relacions comercials d'una banda i artístiques de l'altra, de Mallorca amb Itàlia i, més concretament, amb la Toscana tot i que la firma comercial Datini de Prato tengués factor fixe a la Ciutat de Mallorca. Però la documentació de l'època no deixa cap dubte respecte dels importantíssims lligams dels mercaders mallorquins amb les diferents ciutats italianes, on hi solien tenir representació, i a la inversa. Quant a l'art, es sap que algun mercader mallorquí important de mitjan segle XIV posseïa escultures sienesas, però més important és la clara relació estilística de la pintura mallorquina de l'època amb la sienesa¹⁴ i al respecte, cal recordar també la presència documentada de Matteo di Giovanni, pintor vidrier sienès, el qual entre 1325 i 1330 obra vidrieres per l'església de sant Domingo, per la capella de la Trinitat de la Seu i, potser, també per la capella de santa Aina de l'Almudaina.¹⁵

En definitiva, el grup de l'Anunciació, que queda aprop del mestre pisà Lupo di Francesco, va ser duit a Mallorca des de Barcelona o directament des d'Itàlia, i entregada com a present a la Mare de Déu de Lluc en el temps en el qual s'acabava d'enllestir l'església del monestir.

Aprofitam l'avinentesa de dar aquesta peça de plàstica sienesa per fer públic un document erràtic d'un pintor sienès de l'època que feia feina a Cardona, vers mitjan segle XIV: Francesco di Vannucci (*ne pereat*)¹⁶.

11 J. OBRADOR SOCIAS: *Santa Maria de Lluch, Historia de su colegiata* (Palma, 1952) 142.

12 M. ROTGER: *Historia del Santuario y Colegio de Nuestra Señora de Lluc. Parroquia de Escorca. Diócesis de Mallorca*, Palma, 1914.

R. JUAN, G. LLOMPART: "Los santuarios de Montserrat y de Lluc: una confrontación de orígenes", *Studia Monastica*, 19 (1977), 361-385.

13 M. ROTGER: *Historia del Santuario y Colegio de Nuestra Señora de Lluc. Parroquia de Escorca. Diócesis de Mallorca*, Palma, 1914, 24.

14 G. LLOMPART: *La pintura medieval mallorquina. Su entorno cultural y su iconografía*, Palma 1977-1980).

15 MARCEL DURLIAT: *L'art en el Regne de Mallorca*, Mallorca 1964, 275-276.

16 14-10-1353 <-> 7-11-1353.

Franciscus de Vanuxo, horiundus de Sena de Toscana. nunch commorans in civitate Barchinone. Ex certa scientia mea promito et convenio vobis, venerabili et discreto Berengario Zespluga, rectori ecclesie Sancti Michaelis Cardone et Raimundo Torani, manumissoribus et executoribus testamenti et ultime voluntatis nec non et Francisco de Aquilaris, conmanumisorii vestro, quod ego hinc ad primam diem mensis madii proxime venturam meis propriis misionibus et expensis faciam et complebo quoddam retaule longitudinis undecim palmorum et altitudinis octo palmorum et colorum videlicet ut pulciores iuxta opus dicti retaule noviter faciendum et descinandum et erit *mix partit d'or e d'argent* et cum himaginibus iuxta istoriam Corporis Iesu Xristi et ipsum defere faciam meis propriis misionibus.

Biblioteca de Catalunya. Arxiu de la bailia de Cardona, B. XXX, man any 1353 s. f.

RESUM

A partir de l'anàlisi estilística es relaciona el grup de l'Anunciació del monestir de Lluc amb la producció del mestre pisà Lupo di Francesco, identificat fa poc com l'autor del projecte i de part de la realització del sepulcre de santa Eulàlia de la catedral de Barcelona. Així mateix s'apunta el que quan menys és coincidència entre el nom fragmentat que apareix a la llegenda del refeu de Maria Anunciada - *...Ianciscus decel...Ifecit-* amb el del mestre esmentat, tot i que resta el dubte per mor de l'ús del nominatiu quan hauria d'anar en genitiu si es tractàs de Lupo di Francesco.

També es fan algunes consideracions sobre les relacions artístiques entre Mallorca i Itàlia, i més en concret, amb la Toscana.

ABSTRACT

From the stylistic analysis they relate the group of *Anunciació* of Lluc Monastery to the production of Master Lupo di Francesco from Piza, recently identified as the author of the project and -partially- of the achievement of Saint Eulalia's sepulchre in Barcelona cathedral. Likewise they point out the coincidence between the fragmented name that can be seen at the inscriptions at the base of *Maria Anunciada* - *...Ianciscus decel...Ifecit-* and the aforementioned Master, even when there remains a doubt owing to the use of nominative as genitive should be used instead if the question was about Lupo di Francesco.

Some considerations are also expressed about the artistical connections between Majorca and Italy, and more concretely to la Toscana.